

**Precizări conceptuale privind evoluția
termenului *competențe de traducere*
Conceptual clarifications regarding the
evolution of the term
*translation competence***

**Oxana Golubovschi, lector universitar,
Catedra de filologie engleză,
Facultatea de Limbi
și Literaturi Străine,
UPS „Ion Creangă”, Chișinău**

CZU 81'25:378.147

Rezumat

Articolul abordează problema precizării termenului *competențe de traducere* (CT) și a componentelor acestuia. Actualmente, numărul competențelor ce formează competența de traducere variază la diferiți autori, care analizează competențele specifice ce ar constitui CT. În acest articol, ne propunem să prezentăm o varietate de elemente care vor servi ulterior în calitate de bază teoretică pentru un model simplificat de dezvoltare a CT.

Cuvinte-cheie: competențe de traducere (CT), competență strategică, competență comunicativă, competență instrumental-profesională, competență socioculturală, transfer, transpunere, procesul de traducere, model CT, limbă străină, text-sursă (TS), text-țintă (TT).

Abstract

The article addresses the problem of specifying the concept of translation competence and its areas of competency. Currently, the number of competencies that make up translation competence varies from author to author, defining some competencies that would constitute TC. In this context, we intend to introduce a variety of elements that will subsequently serve as a theoretical background for a simplified model of TC development.

Keywords: translation competence (TC), strategic competence, communicative competence, professional/instrumental competence, socio-cultural competence, transfer, transposition, translation process, TC Model, foreign language, source text (ST), target text (TT).

Trăim într-o lume în care relațiile internaționale și cooperarea în economie, știință, cultură și în alte domenii se extind în mod constant. Acest lucru este facilitat de dezvoltarea tehnologiilor informației și comunicațiilor. În acest context, menționăm că profesia de translator se bucură, în prezent, de o mare recunoaștere. Traducătorii ar trebui să furnizeze o comunicare eficientă în limbi străine în orice domeniu și să facă traduceri scrise de înaltă calitate ale unor texte de specialitate în limba engleză de diferite niveluri de complexitate. În legătură cu aceasta, conceptul didactic al traducerii în instituțiile de învățământ superior s-a modificat, a evoluat.

Pentru a preda *traducerea*, profesorii au început să utilizeze noi metode și tehnici de predare, care să răspundă cerințelor de instruire a traducătorilor de înaltă calificare. Cu toate acestea, știința modernă nu oferă un studiu aprofundat al acestui domeniu. Există mai multe manuale privind tehnologia și teoria traducerii, dar foarte puține privind metodele, tehnicile, modelele de predare a traducerii și deci dezvoltarea competențelor de traducere. În plus, unii cercetători contestă conținutul și durabilitatea metodelor existente de instruire în domeniul traducerii.

Până în prezent, nu a fost elaborată o tipologie a modelelor CT, deși conceptele și definițiile respective sunt legate între ele în funcție de anumite caracteristici pe care le au în comun. Până în acum, a fost elaborat doar modelul de competență de traducere al lui C. Nord [10, p. 45]. Ne propunem să introducem o varietate de elemente care vor servi ulterior în calitate de fundal teoretic pentru un model simplificat de dezvoltare a CT.

A. Beeby propune un model de analiză a procesului de traducere și a componentelor secundare ale competenței de traducere, care încorporează patru competențe principale: competența de transpunere, competența lingvistică contrastivă, competența contrastiv-discursivă și competența extralingvistică. Fiecare dintre aceste componente, la rândul său, se clasifică în subcompetențe, după cum urmează [1, pp.186-187]:

- competența de transpunere;
- competența lingvistică contrastivă;
- competența contrastiv-discursivă;
- competența extralingvistică.

M. Orozco [4] sugerează un alt model pentru definirea competenței de traducere. În acest model, „competența de transpunere” este competența centrală a traducerii, care le integrează pe toate celelalte. Ea poate fi definită ca fiind capacitatea de a finaliza procesul de transpunere a sensului din textul-sursă (TS) în textul-țintă (TȚ), luând în considerare sarcina de traducere și caracteristicile receptorului. Competența de transpunere este, de asemenea, divizată în mai multe subcompetențe:

(i) competența de a înțelege (capacitatea de a analiza, sintetiza și de a activa cunoștințele extralingvistice, astfel încât să se redea semnificația unui text);

(ii) capacitatea de a deverbaliza (adică a controla interferența);

(iii) competența de re-exprimare (organizarea textuală, creativitatea în LT);

(iv) competența în desfășurarea proiectului de traducere (alegerea celei mai adecvate metode).

În conformitate cu modelul dezvoltării competenței de traducere a lui Orozco, există patru componente ale competenței de traducere:

1. competența comunicativă în două limbi;
2. competența extralingvistică;

3. competența instrumental-profesională;
4. competența psihofiziologică.

Componenta principală, în competența de traducere este numită *competență strategică* [4], aceasta incluzând toate procedurile individuale, conștiente și inconștiente, verbale și nonverbale, folosite pentru a rezolva problemele constatate în timpul procesului de traducere.

Ambele modele includ competențele mintale, lingvistice, psihologice și chiar și psihomotorii în procesul de traducere. Cu toate acestea, ambele modele sunt lipsite de reprezentarea comportamentală a sarcinii exacte care trebuie să fie efectuată. Definind comportamental subcomponentele traducerii, menționăm că și acestea sunt o componentă la fel de necesară în cadrul dezvoltării competențelor de traducere.

În procesul de predare-învățare a limbilor străine se urmărește pregătirea pentru comunicare, în general, și pentru comunicare interculturală, în special. Este posibil ca o limbă străină să se predea și, respectiv, să se învețe fără a avea în vedere elementele culturii-țintă. Învățarea unei limbi străine presupune nu numai perceperea, ci și înțelegerea elementelor care compun un alt sistem cultural decât cel propriu. Legătura dintre însușirea unei limbi străine și achiziția culturală corespunzătoare se regăsește în dezvoltarea competenței de comunicare interculturală. Formarea inițială a traducătorilor, ca intermediari interculturali

profesioniști, include și o dimensiune interculturală. Cunoașterea limbilor străine devine, astfel, o capacitate de bază într-o societate plurilingvă. Astfel, plurilingvismul individual, înțeles ca o competență în cel puțin două limbi străine, va constitui obiectivul central al politicii educaționale, culturale și sociale în anii următori. Lingvistica actuală, în procesul de predare-învățare a limbilor străine, a căpătat o altă valoare și orice limbă poate și trebuie să fie interesantă ca obiect de studiu, dacă procesul de predare motivează învățarea și perfecționarea, corespunde noilor standarde de calitate, include o dimensiune care să contribuie la promovarea tuturor limbilor străine, are o orientare interculturală care să aibă în vizor nu numai formarea competenței lingvistice, ci și a celei culturale; procesul de predare poate să conducă la formarea unor utilizatori de limbă competenți și pentru situațiile de comunicare extrașcolară, și pentru perioada care urmează după cea de școlarizare.

Un alt model de dezvoltare a competenței de traducere este cel minimalist, propus de Anthony Pym [8]. Savantul definește competența de traducere în calitate de: 1) capacitatea de a genera o serie de mai mult decât un text-țintă viabil (TȚ1, TȚ2 ...) pentru un text-sursă pertinent (TS); 2) capacitatea de a selecta doar o competență viabilă din această serie, rapid și sigur [8].

O astfel de definiție binară este unică prin faptul că prezintă o îmbinare a acestor două abilități ce constituie competențele de

traducere (CT) și se referă numai la traducere „[...] și la nimic altceva decât la traducere” [8]. În continuare, vom descrie mai detaliat acest model, concret, al lui Pym.

Modelul prezentat de Pym servește în calitate de exemplu ilustrativ al diferenței dintre definițiile generale ale CT și ale construcțiilor specifice, conturate de nevoile cursurilor universitare. Acest model de traducere tehnică (competențe) se sprijină pe trei piloni, și anume: *inginerie* (sachfach technik), *competență lingvistică* (inclusiv competența culturală) și *tehnologii informaționale ale limbii* [8]:

Figura 1. Modelul lui Pym

O altă comparație ce vizează domeniul traducerilor de specialitate este prezentată în modelul lui Petru Kastberg, care susține că chiar și traducerea tehnică trebuie să se ocupe de problemele ce țin de cultură și invocă opinia că științele sunt „culturi dinamice executate de om” [3]. Considerațiile de ordin cultural influențează domeniile tehnice într-o mare măsură; cu toate acestea, nici pregătirea, nici practica în domeniul traducerilor de

specialitate nu consideră competența culturală ca ceva suficient de serios. Prin urmare, Kastberg propune următorul model de competență (tehnică) de traducere [3]:

- competența lingvistică generală în limba-sursă (L1) + cea în limba-țintă (L2);
- cunoașterea domeniului relevant;
- competența culturală L1 + L2 etc.

Ultimele două modele din acest segment sugerează cât de important este aspectul cultural, chiar și în domenii cum ar fi traducerea tehnică. Mai mult decât atât, conceptul lui Kastberg sugerează o tendință care va fi exemplificată în continuare în exemplele prezentate. În termeni generali, doar câteva modele de CT sunt la fel de minimaliste precum cea a lui Pym. Numărul competențelor se formează rapid și, deși media este aproximativ șase, competențele specifice enumerate în cadrul acestor competențe pot fi într-un număr destul de mare.

Christina Schäffner propune *Modelul Pedagogic* al CT și definește CT „[...] ca o noțiune complexă, care implică o conștientizare și o reflecție conștientă asupra tuturor factorilor relevanți pentru producerea unui text-țintă (TȚ), care îndeplinește în mod corespunzător funcția specificată pentru destinatarul său în limba-țintă” [9, p. 145]. Modelul ei de CT este compus din următoarele competențe de traducere:

- 1) *competența lingvistică* – în limbile respective;
- 2) *competența culturală* – cunoștințe generale despre aspectele istorice, politice, economice, culturale etc. ale țărilor respective;
- 3) *competența textuală* – cunoașterea convențiilor specifice pentru diferite genuri, tipuri de texte;
- 4) *competențe specifice domeniului/subiectului* – cunoașterea subiectului în cauză;
- 5) *competența de cercetare* – competență generală strategică al cărei scop este abilitatea de a rezolva problemele specifice transferului transcultural al textelor;
- 6) *competența de transfer/transpunere* – capacitatea de a produce texte-țintă care satisfac cerințele sarcinii de traducere [9, p. 146].

Modelele CT bazate pe experiența pedagogică pot fi construite în baza trăsăturilor indezirabile manifestate de traducerile executate de studenți și ale produsului eforturilor lor [9, p. 152]. C. Schaffner menționează rezultatele lui Fox, dezvoltând următoarea definiție și deci componente ale competențelor de traducere [9, p. 117]:

- 1) *competența de comunicare;*
- 2) *competența socioculturală;*
- 3) *conștientizarea culturală și cea lingvistică;*
- 4) *învățarea cum să înveți;*
- 5) *scopuri pentru rezolvarea problemelor.*

Punctele comune în ambele modele sunt limba, cultura, textul și elementele de rezolvare a problemelor, care – atunci când vorbim despre competența de traducere – ,la sigur, pot apărea mai devreme sau mai târziu. În cadrul comparației elementului de transfer, atât *comunicativ* (Schäffner), cât și de *transfer/transpunere* (Fox), competența este descrisă în termeni similari. Cu toate acestea, competența de *transfer/transpunere* reprezintă mai mult conceptul de „tehnică” și trebuie să fie percepută ca fiind una dintre aspectele *comunicării*.

Primul *model empiric* introdus în acest segment s-a bazat pe un studiu de caz care examinează în ce măsură testele propuse pentru traducere și traducerea lor permit evaluarea CT. Campbell [2] intenționa să afle dacă testele utilizate pentru evaluarea CT sunt fiabile și suficient de valide, pentru a face acest lucru. Pentru a stabili modelul său de competență de traducere, savantul a analizat 40 de variante de traducere ale unei singure propoziții, care a fost inclusă într-un TS arab folosit pentru un examen de traducere din arabă în engleză. El a împărțit propoziția în elemente lexicale și le-a ordonat în funcție de dificultatea lor, luând ca bază „măsura în care subiecții nu reușesc să fie de acord cu unele interpretări ale elementului” [10, p. 58]. Echivalentele textului-țintă ale acestor elemente lexicale au fost clasificate în șase tipuri de „fenomene de produs”, iar aceste fenomene au fost ulterior reclasificate în funcție de procesele care ar fi putut duce la

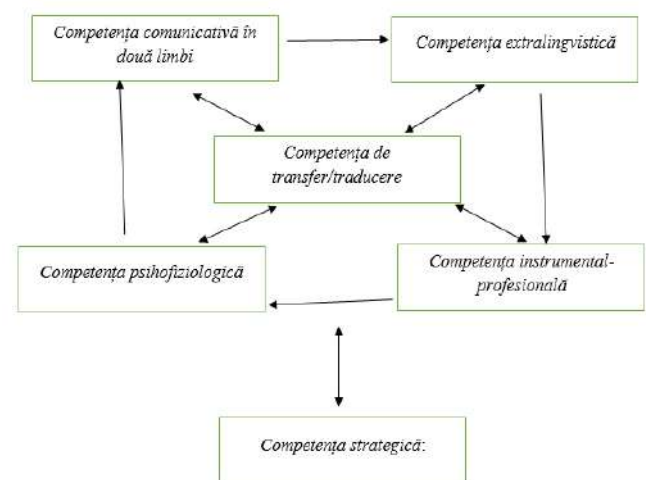
apariția lor. Analiza a dat rezultate negative. Pentru a se asigura că determinarea acestor erori este corectă, Campbell a dezvoltat un instrument de măsurare, pe care l-a numit *metodă de încredere* (Mean Lean Agreement (MLA)) și a măsurat „corectitudinea” traducerilor respective din cadrul eșantionului său. Bazându-se pe rezultatele testelor sale, Campbell a ajuns la următorul model de CT [10, p. 60], care constă din: 1) *caracter/inclinație* – atitudini și calități psihologice pe care le are în vedere traducătorul în procesul propunerii unui item pentru rezolvare; 2) *competență/aplicație* – aceasta are de-a face cu anumite aptitudini speciale bilingve și are o dimensiune de dezvoltare. Competența este formată din trei elemente: *codificarea lexicală a sensului*, *competența la nivel mondial a limbii-țintă* și *de transpunere lexicală*.

Astfel, există două căi care au legătură cu modelele de construcție și de testare a competenței de traducere. Prima este orientată spre produs, ceea ce înseamnă că competențele respective se manifestă în textul-țintă. Prin descrierea produsului de traducere, competențele joacă un anumit rol în textul-țintă. Cea de a doua abordare este orientată spre proces. Acesta își propune să descrie modul în care competențele respective se manifestă în *timpul* traducerii.

Cercetarea PACTE [5] este un studiu longitudinal și rezultatele ei sunt prezentate în mod continuu de la întemeierea grupului, în anul 1997. Universul de cercetare este format din diverse texte și se referă la grupuri de

traducători profesioniști, profesori de limbi străine și stagiați în traducere. Cercetarea se concentrează atât asupra produsului de traducere, cât și a procesului de traducere. Modelul PACTE constă dintr-un set de subcompetențe interdependente. Scopul principal al acestui grup este de a valida teoriile lor, utilizând instrumente empirice. Modelul PACTE diferă de abordările anterioare, accentul fiind pus pe aspectul procedural, în ceea ce privește CT în calitate de „cunoștințe de specialitate în cadrul cărora cunoașterea predominantă este procedurală” [10, p. 63].

Subcompetențele modelului PACTE sunt observabile în produsele de translație, cu excepția celor două mai importante, și anume subcompetența *strategică* și cea de *transfer/transpunere*. Deoarece modelul trebuia să fie testat, a suferit o evoluție de la un concept pur teoretic spre un construct empiric validat. Inițial, modelul PACTE arăta în felul următor [10, p. 64]:

Figura 2. Modelul PACTE al CT

Subcompetențele respective au fost definite în felul următor:

1) *Competența de transfer* le integrează pe toate celelalte, abilitatea de a finaliza procesul de transfer din TS în TȚ, luând în considerare scopul traducerii și caracteristicile receptorului.

2) *Competența comunicativă* vizează sistemul de cunoștințe și abilități necesare care formează baza pentru comunicarea în două limbi. Pentru traducători, această competență este una deosebită și necesită o abordare specială.

3) *Competența extralingvistică*: aceasta include cunoștințe despre traducere, cunoștințe despre și din două culturi, enciclopedice și referitoare la subiectul luat în discuție.

4) *Competența instrumental-profesională*: este vorba despre cunoștințe și abilități legate de profesie.

5) *Competența psihofiziologică*: aceasta rezidă în capacitatea de a utiliza toate tipurile de resurse psihomotorii, cognitive și atitudinale.

6) *Competența strategică*: la aceasta se referă toate procedeele individuale folosite pentru a rezolva problemele constatate în timpul procesului de traducere.

Competența de transfer este segmentată în continuare în mai multe părți: *competența de înțelegere* (capacitatea de a sintetiza și de a activa cunoștințele extralingvistice, ceea ce determină, în ultimă instanță, sesizarea sensului textului), capacitatea de a *deverbaliza*

și de a menține limba-sursă (LS) și limba-țintă (LT) în domenii separate, competența de *parafrazare*, care constă în organizarea textuală și creativitatea în LT, și competența în realizarea proiectului de traducere – ceea ce înseamnă alegerea celei mai adecvate metode [10, p. 67].

Multe dintre modelele precedente ale CT au fost pur teoretice sau se bazează pe experiențele subiective extrase din traducere și practica pedagogică de traducere; prin urmare, grupul PACTE a conceput mai multe instrumente pentru a valida modelul empiric. Or, în prealabil au fost utilizate diferite chestionare pentru a valida modelul. Grupul PACTE determină problemele și erorile de traducere, la fel și concepția studenților despre traducere. Există următoarea diferență între problema de traducere și eroarea de traducere: *problema de traducere* este o problemă descoperită în TS, pe care un traducător trebuie să o soluționeze, indiferent de experiența sa. Soluția problemelor de traducere demonstrează competența translatorului; *eroarea de traducere*, pe de altă parte, „[...] este, de obicei, o problemă de traducere care nu a fost rezolvată deloc sau nu a fost rezolvată în mod adecvat” [7]. Ambele fenomene sunt percepute ca indicatori ai CT din cadrul teoretic al grupului PACTE.

PACTE ajunge la concluzia că CT este „formată dintr-un set de subcompetențe, interdependente și ierarhice, iar subcompetența strategică ocupă o poziție dominantă” [7]. Aceste subcompetențe sunt următoarele:

1) *subcompetența bilingvă*: aceasta este formată din cunoștințe pragmatice, sociolingvistice, textuale, gramaticale și lexicale în cele două limbi;

2) *subcompetențe extralingvistice*: ele includ cunoașterea biculturală (despre culturile-sursă și țintă), cunoștințe enciclopedice (despre lume în general) și cunoștințe la/despre subiect (în domenii speciale);

3) *cunoștințe despre competența de traducere* – acestea includ cunoștințe cu privire la modul în care funcționează traducerea și cunoștințe legate de practica traducerii profesionale;

4) *subcompetențe instrumentale*: cunoștințe legate de utilizarea surselor de documentare și a tehnologiilor de informare și comunicare aplicate în procesul de traducere (dicționare, enciclopedii, gramatici, ghiduri, texte electronice, culegeri, cercetători etc.);

5) *subcompetența strategică*: cunoștințe procedurale pentru a garanta eficiența procesului de traducere și pentru a rezolva problemele identificate;

6) *componente psihofiziologice*: diferite tipuri de componente cognitive și atitudinale și mecanisme psihomotorii.

Din punctul de vedere al grupului PACTE, toate subcompetențele sunt influențate și completate de componente psihofiziologice. Atât modelul Campbell, cât și cel al grupului PACTE sunt semnificative, deoarece ele includ în mod explicit atributele psihofiziologice.

În cazul în care urmează să fie propus un model de CT, trebuie să se ia în considerare problema direcționalității. Mai mult decât atât, elementele culturale evidențiate nu pot fi comparabile în diferite societăți. Prin urmare, în cazul în care un model de competență de traducere este utilizat în educație, el trebuie să se refere la un anumit mediu. Cu toate că există trei elemente de bază comune pentru cele mai multe dintre construcțiile descrise, un model de CT aplicat într-un mediu universitar poate releva diferite competențe, spre deosebire de un model utilizat în cadrul unui alt context educațional. Aceasta înseamnă că chiar și cele mai elaborate sau sofisticate definiții ale CT, pe cât de universale sau valabile pot pretinde a fi, sunt încă dependente de fondul cultural și lingvistic cu care sunt legate; acestea nu pot fi aplicate tuturor limbilor și culturilor, fără discernământ.

În concluzie, după studierea opiniilor savanților europeni, venim cu următoarele decizii referitoare la componentele principale ale *competențelor de traducere*, menționate de toți autorii. Acestea sunt următoarele: *competența strategică*, *competența comunicativă*, *competența instrumental-profesională* și *competența socioculturală*.

Bibliografie

1. Beeby, A., Evaluating the development of translation competence. Developing Translation Competence. Amsterdam: John Benjamins publishing company. 2000, 290 p.
2. Campbell, J., Towards a Model of

- Translation Competence. Meta: Translators' Journal 36.2-3, 1991: 329-43. Web. 11 Sept. 2010 [vizitat la 12.01.17]. Disponibil la <http://www.erudit.org/revue/meta/1991/v36/n2-3/002190ar.pdf>.
3. Kastberg, P., Cultural Issues Facing the Technical Translator, Journal of Specialised Translation 8 (2007). Web. 19 Aug. 2010 [vizitat la 12.04.16]. Disponibil la http://www.jostrans.org/issue08/art_kastberg.php
  4. Orozco, M., Amparo, H., Measuring Translation Competence Acquisition, Meta: Translators' Journal 47.3, 2002: 375-402. Web. 12 July 2010 [vizitat la 05.03.17]. Disponibil la <http://www.erudit.org/revue/meta/2002/v47/n3/008022ar.pdf>.
  5. PACTE, Building a Translation Competence Model, Universitat Autònoma de Barcelona. N.p., 2003, Web. 17 Aug. 2010 Disponibil la <http://www3.uji.es/~aferna/EA0921/3b-Translation-competence-model.pdf>
  6. PACTE, First results of a Translation Competence Experiment: 'Knowledge of Translation and Efficacy of the Translation Process. In: Translator and Interpreter Training. Issues, Methods and Debates. John Kearns and Contributors, London: Bloomsbury, ISBN 9780826498069, 2008. pp. 104-126. Disponibil la <http://pagines.uab.cat/trec/content/pacte-2008-%E2%80%9Cfirst-results-translation-competence-experiment-%E2%80%99knowledge-%E2%80%99translation-and-efficacy-of-the-translation-process>
  7. PACTE, Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues. Meta: Translator's Journal 50.2, 2005: 609-619. Web. 26 Sept. 2010. Disponibil la <http://www.erudit.org/revue/meta/2005/v50/n2/011004ar.pdf>.
  8. Pym, A. Redefining Translation Competence in an Electronic Age. In Defence of a Minimalist Approach, Meta: Translators' Journal 48.4, 2003. Vol. 48, Nr. 4, December 2003. ISSN 0026-0452. P. 481-497. Disponibil la <http://www.erudit.org/revue/meta/2003/v48/n4/008533ar.pdf>.
  9. Schaffner, C., Adab, B., Developing Translation Competence. Benjamins Translation Library. Vol. 38. Amsterdam: John Benjamins publishing company. ed., 2000.
  10. Solhy Abdellah, Antar. *A suggested programme for developing some basic translation skills of English majors and its effects on their attitudes towards translation*. South Valley University Qena Faculty of Education, 2004. 194 p.